

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора Левченка Юрія Олександровича на дисертаційну роботу Собковича Олександра Віталійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження полягає в тому, що криміналізація ринку страхування в умовах воєнного стану суттєво перешкоджає виконанню страхуванням важливих функцій, таких як: забезпечення стабільної діяльності суб'єктів господарювання, зменшення фінансово-економічних ризиків, стимулювання підприємництва й бізнес-ініціативи. Позаяк, але підвищена криміногенність ринку страхування ускладнює, або блокує виконання завдань, пов'язаних із формуванням за рахунок грошових внесків, страхового фонду, призначеного для відшкодування збитку, вирівнювання втрат у зв'язку з наслідками страхових випадків та ін.

Констатується, що усунення основних причин й умов, що обумовлюють вчинення кримінальних правопорушень у сфері страхування, має бути комплексним безперервним процесом, що враховує специфіку правового режиму воєнного стану та зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві та, які впливають на надання страхових послуг. Звертається увага й на те, що сама система суб'єктів забезпечення безпеки на ринку страхування охоплює широке коло суб'єктів запобігання різного роду правопорушенням. Проте, автором доводиться, що їх спільна діяльність має відповідати єдиній цілеспрямованій кримінологічній політиці держави, як єдиному комплексу дій з послідовного усунення негативних воєнно-політичних, соціально-економічних, організаційно-управлінських та інших детермінантів деструкції суспільних відносин у сфері страхування.

Систематизація інформації про особу злочинця, а також структуру організованих злочинних груп у формі «страхових пірамід», розподіл ролей між співучасниками. Таке узагальнення має важливе значення для кримінологічної діяльності правоохоронних органів в умовах розповсюдження в сфері страхування кібертехнологій, штучного інтелекту.

З'ясовано, що особа злочинця у 62 % випадків є колективним суб'єктом (організована страхова група або злочинна страхова організація). Кількість членів групи визначається залежно від потреби в розподілі ролей і технологій злочинної страхової діяльності. Формування груп відбувається зазвичай з ініціативи організаторів (68 %), що мають ієрархічну побудову (вищий орган управління, виконавчий орган, середня та низова ланки, виконавці-страховики), існують тривалий час при незмінному складі вищих керівників і поетапному оновленні виконавців середньої та низової ланки, які мають обмежене уявлення про загальну злочинну спрямованість діяльності страхової групи (компанії, холдингу). Завданнями організаторів страхового шахрайства найчастіше було розроблення загальної схеми кримінального правопорушення та безпосередня участь у реалізації (97%), підбір співучасників, розподіл ролей між ними, їх навчання (93%), приховування страхових внесків/виplat, розподіл злочинних прибутків між членами групи (66%), налагодження корупційних зв'язків з працівниками правоохоронних та контрольно-регуляторних органів (62%).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора дає можливість нам підкреслити логічність структури дослідження, тим самим надало дисертанту можливість визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та ґрунтовно й повною мірою проаналізувати зазначену тему.

Окрім цього варто зазначити, що це дає змогу враховувати права та інтереси громадян, які вчинили кримінальне правопорушення, а законодавство повинно бути спрямоване саме на виправлення людини, де кара не є самоціллю.

У роботі автором використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дисертаційного дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (257 найменувань) та вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу у розробці комплексу заходів запобігання втягненню молоді у вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

З позитивного боку слід відмітити, що основою дисертації є зведені дані вивчення 310 вироків, винесених судами України щодо кримінальних правопорушень за ст. 190–192, 209, 212-1, 357, 358, 364–369-2 КК України, з усіх регіонів України; опитувань 517 респондентів (55 слідчих та 97 оперативних працівників Національної поліції у містах Дніпрі, Києві, Одесі, Львові; 78 детективів Бюро економічної безпеки, 42 працівників НБУ, 87 – Держфінмоніторингу, 120 – страхових компаній, 38 – Національної асоціації страховиків України); аналітичні звіти та узагальнення НБУ, Держфінмоніторингу, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України; особистий досвід роботи автора у сфері страхування.

Результати наукового дослідження викладено в чотирьох наукових публікаціях за темою дослідження, три тези доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Отже, дисертація Собковича О.В. на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні» виконана на високому науковому рівні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як теоретичний аналіз і синтез, логіко-юридичний, соціологічний, психологічний та статистичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Розкрито та обґрунтовано в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: *законотворчій діяльності; діяльності правоохоронних органів діяльності правоохоронних органів* при розробленні й удосконаленні відомих нормативно-правових актів, підготовці

методичних рекомендацій з питань організації запобігання шахрайствам у сфері страхування (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України в Сумській області від 20 грудня 2022 р); *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 18 травня 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Собковича О.В. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінок, із яких 211 сторінки – основний текст.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені задачі та отримати нові, поглиблені для науки результати. Вивчення дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення.

У першому розділі автор обґрунтовує періодизацію наукового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування, на основі міждисциплінарного підходу, що включає теоретичні положення адміністративного та кримінального права, кримінології, а також узагальнення практики правозастосування і правоохоронної діяльності, систематизовані наукові доробки, що є важливим для розуміння загальних закономірностей небанківської фінансової діяльності та формування праксеологічних основ кримінологічної безпеки на ринку страхування в Україні. Ретроспективний аналіз

та систематизація наукових досліджень засвідчили необхідність розроблення шляхів забезпечення кримінологічної безпеки сфери страхування.

Запропонована система кримінологічної безпеки такої НФС ґрунтується на кримінально-правових (система кримінальних правопорушень, пов'язаних зі сферою страхування), кримінологічних (стан та тенденції кримінальних правопорушень, детермінанти, особа-злочинця й організовані злочинні групи) характеристиках та заходах реагування на різних кримінологічних рівнях, із визначенням та впровадженням в діяльність регуляторних і правоохоронних органів й громадськості комплексу науково обґрунтованих інструментів (рішень, методик, рекомендацій), спрямованих на моніторинг сфери страхування, виявлення та усунення (нейтралізацію, мінімізацію, послаблення негативного впливу) криміногенних чинників, прийняття на цій основі ефективних правових, регуляторних й кримінологічних рішень.

Кримінальні правопорушення у сфері страхування визначаються низкою кримінально-караних діянь, що посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони, але пов'язані єдиною метою – незаконне одержання страхового відшкодування. Підставою для класифікації кримінальних правопорушень у сфері страхування є технологія обману – шахрайство (участь у вчиненні кримінальних протиправних діянь зацікавлених працівників страхових компаній), зокрема: 1. Кримінальні правопорушення, що спрямовані на безпосереднє одержання страхової виплати: шахрайство (ст. 190 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України). 2. Дії, що є способом або необхідною умовою вчинення страхового шахрайства: знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України); введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України) та ін. 3. Дії, спрямовані на приховування слідів виникнення кримінальних доходів, осіб, які їх отримали,

створення видимості законного походження цих доходів: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України); викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 КК України). 4. Дії, пов'язані з протиправною діяльністю службових осіб: кримінальні правопорушення, у сфері службової діяльності передбачені ст. ст. 364–369-2 КК України.

При аналізі зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування в іноземних країнах залежить, автор зазначає з одного боку, від масштабів розвитку самої системи страхування в країні, а з іншого – від ефективності вжитих заходів запобігання кримінальним правопорушенням, зокрема «страховому шахрайству». Тому, потребує імплементації у вітчизняне кримінальне законодавство встановлення відповідальності за вчинення «страхового шахрайства», позаяк, на відміну від українського законодавства, в кримінальному законодавстві багатьох іноземних країн такий вид шахрайства (зловживання у страхуванні) розглядається як самостійне кримінальне правопорушення (Австрія, Китай, ФРН), при цьому в деяких країнах відповідальність за дане діяння передбачена спеціальними статтями кримінального закону (Нідерланди).

Другий розділ дослідження присвячено кримінологічній характеристиці. Насамперед, визначено стан, рівень та зміст елементів кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері страхування. Організована страхова злочинна діяльність здійснювалася у формі «фінансових страхових пірамід», до яких належали керівники страхових груп (холдингів); страховий агент, страховий брокер, страхувальник, субагент, перестраховальник (цедент, ретроцедент), які залучали фіктивних суб'єктів надання/отримання страхових послуг.

Виокремлені та проаналізовані різні чинники розвитку країни в умовах збройного конфлікту, які впливають на відтворення (поширення) кримінальних правопорушень у сфері страхування дозволили наголосити на довгострокових, які визначають фактори фінансової злочинності й короткострокових – діють

протягом процесу реформування НФС (тіньова економіка, корупція, фіктивне господарювання, збройний конфлікт та ін.), з урахуванням умов воєнного стану.

Автором систематизовано інформацію про особу злочинця, а також структуру організованих злочинних груп у формі «страхових пірамід», розподіл ролей між співучасниками. Таке узагальнення має важливе значення для кримінологічної діяльності правоохоронних органів в умовах розповсюдження в сфері страхування кібертехнологій, штучного інтелекту.

З'ясовано, що особа злочинця у 62% випадків є колективним суб'єктом (організована страхова група або злочинна страхова організація). Кількість членів групи визначається залежно від потреби в розподілі ролей і технологій злочинної страхової діяльності..

У третьому розділі дослідження представлена модель удосконалення стратегії розвитку страхового ринку України, яка передбачає впровадження заходів, спрямованих на покращення взаємодії між страхувальниками, страховиками, страховими посередниками та державним регулятором, які дозволять забезпечити ефективне функціонування ринку та задовольнити потреби всіх його учасників. Основна увага повинна бути приділяється системному підходу до розвитку ринку, а також локальним ініціативам, які сприятимуть підвищенню якості страхових послуг і довіри до ринку в цілому.

Розроблені спеціально-кримінологічні заходи спрямовані на недопущення вчинення кримінальних правопорушень у сфері страхування з боку конкретних осіб або страхових груп, їх виявлення на стадіях готування або замаху, усунення причин та створення умов, які унеможлиблюють вчинення протиправних дій на ринку страхування, а також встановлення обставин страхової події, шахрайства, страхового ризику, конвертації грошових коштів. Така кримінологічна діяльність здійснюється у вигляді: 1) регуляторної діяльності (облік, звітність, аудит, інспекційні перевірки), яка здійснюється в односторонньому примусовому порядку – НБУ; 2) контрольно-наглядової діяльності у формах регулювання та нагляду з розподілом на: а) внутрішній контроль – спрямований на виконання функцій управління діяльністю страховою групою (компанією) як НФУ та забезпечується заходами з внутрішнього аудиту, управління ризиками,

комплаєнсу та інших елементів (ревізійна комісія, служба внутрішнього контролю); б) зовнішній контроль – забезпечення відповідності страхової діяльності законодавству України, прав та законних інтересів клієнтів (споживачів, страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів) шляхом оперативних заходів (коригувальні, раннього втручання, впливу) – НБУ; 3) правоохоронної діяльності – Національною поліцією України, Бюро економічної безпеки України, Службою безпеки України, Національним антикорупційним бюро України, які взаємодіють з НБУ, Державною службою фінансового моніторингу України, Державною податковою службою України, АРМА та іноземними партнерами при цьому широко застосовують метод «кримінологічної розвідки» як стратегічний інструмент, що включає інформаційно-аналітичне забезпечення на основі небанківського економіко-правового аналізу із запровадженням моделі безпекової діяльності керованої аналітикою; 4) громадського контролю – Національною асоціацією страховиків України; Всеукраїнською асоціацією страхових груп; засобами медіа, громадськими організаціями.

Автором запропоновано інформаційне забезпечення як комплекс інформаційно-пошукових заходів уповноваженими підрозділами правоохоронних органів (окремими інформаційно-аналітичними управліннями, відділами, секторами) з метою ефективного використання усіх можливих інформаційних ресурсів у процесі запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування. Аналітична робота як складова такої діяльності полягає в комплексі інтелектуальних операцій з усіма наявними даними, зібраними в процесі пошуку, а також з даними, одержаними в процесі використання інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел охоплює 257 найменування на 26 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Собковича О.В. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування в Україні, є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Собковича Олександра Віталійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні» може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Собковича О.В., водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. У країнах світу небанківські фінансові установи займають особливе місце на фінансовому ринку, їх послугами користується значна частина населення. Однак, іноземний досвід засвідчує, що проблема запобігання кримінальним правопорушенням у сфері страхування гостро стоїть на порядку денному самих страховиків, що залежить, з одного боку, від масштабів розвитку самої системи страхування, а з іншого – від того, як ефективно організована система запобігання кримінальним правопорушенням.

В Україні питання підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором є предметом уваги багатьох дослідників й основна увага приділяється аналізу підходів до вибору оптимальних шляхів розвитку регулювання і нагляду в небанківській фінансовій сфері. Однак проблеми в цьому секторі можуть мати негативний вплив на всю економіку, що було очевидно під час останньої фінансової кризи. У зв'язку з цим, виникає питання щодо доцільності впровадження ефективного управління ризиками в такому небанківському сегменті економіки країни, позаяк ризик-менеджмент для страхових компаній повинен слугувати механізмом захисту інтересів клієнтів, власників та інвесторів, а також бути підґрунтям для прийняття обґрунтованих рішень.

2. Страховий ринок України стикається з багатьма викликами, серед яких політичні та законодавчі ризики, інфляція, низький рівень виконання зобов'язань

контрагентами та недостатня страхова культура. Основною проблемою є низький рівень капіталізації страхових компаній, що обумовлено браком методологічної бази для управління капіталом. Все це ускладнює виявлення проблем на ранніх етапах, ухвалення ефективних рішень щодо формування фінансових ресурсів та зниження ризиків.

Одним із ключових підходів до ефективної боротьби зі злочинністю в умовах воєнного стану в Україні є усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Відтак, авторові бажано було б звернути увагу на виклики воєнного часу як детермінанту кримінальних правопорушень у сфері страхування.

3. На с. 193 дисертації, автором звернуто увагу, що внутрішній контроль спрямований на виконання функцій управління діяльністю страховою групою (компанією) як небанківською фінансовою установою та забезпечується заходами з внутрішнього аудиту, управління ризиками, комплаєнсу та інших елементів (ревізійна комісія, служба внутрішнього контролю). І це вірно.

Однак, під час захисту потребує додаткового обґрунтування кримінологічна діяльність Служби безпеки страховиків, яка відіграє важливу роль у забезпеченні захисту інтересів організації, зокрема через проведення внутрішніх розслідувань.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Собковича О.В. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Собковича Олександра Віталійовича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері страхування в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), вимогам до

оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та пп. 5–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Собкович Олександр Віталійович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри кримінології
та інформаційних технологій НАВС
кандидат юридичних наук, професор

Юрій ЛЕВЧЕНКО

Юрій Левченко

протівень І камісарі"
ВІДДІЛЕННЯ РОБОТИ З
ПОСТІЙНИМ СКЛАДОМ ВІДДІЛУ
КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
Меганова